

Jeden z nejvýznamnějších teoretiků a praktických politiků demokratického socialismu let nedávno minulých **W. Brandt** v r. 1991 při kritické reflexi nad úvahami o opotřebenosti socialismu konstatoval, že by bylo historickým omylem odbýt jako překonaný ideál demokratického socialismu – totiž spojení svobody, spravedlnosti a solidarity. V této souvislosti uvedl: „*Organizace je důležitá, ještě důležitější je idea*“.³¹

Jednou z dále jdoucích charakteristik socialismu je pojetí **B. Goulda**, který za jeho cíl považuje spíše rovnost moci (roz. rovnost v příležitosti se účastnit – J. S.) než majetkovou rovnost („*Socialismus a svoboda*“, *Socialism and Freedom*, 1985). Jiný z představitelů socialistické teorie **R. Hattersley** („*Volte svobodu*“, *Choose Freedom*, 1987) znovuzdůraznil novoliberalní a socialistickou myšlenku pozitivní svobody spočívající v osvobození člověka od nedostatku a nevědomosti, což by mělo být jednou z funkcí daňové méně náročného avšak efektivněji působícího sociálního státu v tržním prostředí.³²

Za demokratický socialismus je na přelomu tisíciletí proto považována kombinace politické demokracie (včetně decentralizace a spolurozhodování), sociálního státu, větší sociální spravedlnosti a příležitosti ke vzdělání. V oblasti ekonomické doktriny je to hodnocení mechanismu možností tržního prostředí a zvláště úvah nad rozsahem nacionalizace a s ním spojeného fungování smíšené ekonomiky. V posledních dvou desetiletích jsou to ostatně právě tyto politicko-ekonomické otázky, které jsou předmětem diskusí uvnitř socialistických a sociálně demokratických stran.³³

³¹ Citováno podle Rudého práva ze dne 26. 6. 1991, s. 15.

³² Toto pojetí zřejmě inspirovalo i tvůrce současného programu Labour Party a také jejího vůdce T. Blaira při koncipování doktríny této strany pro „přítí tisíciletí“, když požadují zajištění vzdělání, přístup k informacím a reálnou možnost zajištění slušné životní úrovně za dosažitelné pro každého Brita.

³³ Pro jejich ilustraci snad nejlépe poslouží politika současné Socialistické strany Francie a vlády L. Jospina (1997) vedená v duchu koncepce „*ani nacionalizace, ani privatizace*“.

Kapitola 17

Mezinárodní systém

17.1 Pojem mezinárodního systému

Systémový přístup můžeme uplatnit i na mezinárodní vztahy. Jak již bylo uvedeno, systémový přístup umožňuje nejen charakteristiku prvků příslušného celku, ale i zkoumání jejich vzájemných vztahů, přičemž i tyto vztahy, jejich kvalita, představují nutnou součást tohoto systému.

Pokud jde o **mezinárodní systém**, můžeme ho definovat v širším smyslu jako soubor společenských vztahů, tj. vztahů, které se uskutečňují v mezinárodním prostředí mezi státy, popř. i mezi nesuverenními subjekty. Mohou to být vztahy politické, ekonomické, kulturní, právní, ekologické. V užším smyslu představuje mezinárodní systém soubor politických vztahů, tj. vztahů mezi uvedenými subjekty, jenž mají určující význam pro jeho fungování.

Zatímco se subjekty vnitrostátního politického systému projevují v rámci hranicemi ohraničeného území, subjekty mezinárodního systému působí vně hranic státu. To však není jediná odlišnost těchto systémů. Zásadní rozdíl spočívá především v tom, že v mezinárodním systému se neseťkáváme s centralizovanou mocí typickou pro vnitrostátní politické systémy, ale s mocí decentralizovanou – je představována suverenními státy. Světový parlament, světového prezidenta či světovou vládu mezinárodní systém nezná.

Proto se můžeme setkat i s takovou charakteristikou mezinárodního systému, kdy právě ohledem na neexistující ústřední moc je charakterizován jako **anarchický**, či **polyarchický**.

17.2 Subjekty (prvky) mezinárodního systému

Subjektem mezinárodního systému by mohl být potenciálně každý účastník mezinárodních vztahů na základě toho, že vyvíjí aktivitu, která směřuje do mezinárodního prostředí. Nicméně za skutečný prvek mezinárodního systému je považován zpravidla takový subjekt, jenž se trvale na základě vlastní vůle podílí na formování mezinárodního prostředí nebo aspoň vykonává vliv na mezinárodní vztahy. Ať již samostatně či ve spolupráci s jinými subjekty.

Subjekty mezinárodního systému se tradičně člení na **státní a nestátní**. Do nestátních zahrnujeme **národy, mezinárodní organizace a nadnárodní korporace**.

Státy představují nejvýznamnější účastníky mezinárodních vztahů a subjekty mezinárodního systému. Toto postavení je dáno jedním ze základních atributů každého státu – jedině stát disponuje legitimním právem užívat násilí. Státy mají rozhodující vliv na mezinárodní vztahy, formují a určují charakter mezinárodního systému. Jsou nejen subjekty, ale i zároveň objekty mezinárodních vztahů.

Z hlediska jejich prezentace v mezinárodním systému můžeme rozdělit státy na univerzální velmoci (supervelmoci), např. USA, jejichž aktivita má ve všech oblastech mezinárodních vztahů globální charakter, velmoci výrazně se projevující v jedné oblasti mezinárodních vztahů (Japonsko je nepochybně hospodářskou velmocí), velmoci mající vliv v příslušném regionu (Francie, Indie, Brazílie) a na státy, které se aktivně projevují v místním měřítku (Česká republika).

V souladu se zásadou obecného mezinárodního práva – zásadou svrchované rovnosti – mají všechny státy rovná práva a rovné povinnosti. Zároveň je však zřejmé, že namají stejné faktické postavení vyplývající z rozdílných mocenských potenciálů. Nejde přitom jen o takový faktor, který je považován za určující, tzn. raketojaderný potenciál, resp. schopnost odvetného úderu prostřednictvím nukleárních zbraní, ale i o další významné faktory – velikost území, počet obyvatel, výkonnost ekonomiky, surovinovou základnu či geostrategickou polohu.

Jak ukazuje i vývoj po roce 1945, není zařazení toho kterého státu do příslušné kategorie definitivní. Svědčí o tom i snahy o reformu OSN, zvláště otázka rozšíření stálých členů Rady bezpečnosti, kdy se předpokládá, že potenciálními novými stálými členy budou nejen některé tzv. vyspělé státy (Německo, Japonsko), ale i představitelé tzv. států rozvojových (mj. Indie a Brazílie).

Významnými subjekty mezinárodního systému se v posledních desetiletích staly **národy**, které sice neměly vlastní státnost, ale o její konstituování usilovaly (in statu nascendi). Jejich politické reprezentace získaly oprávnění blížící se postavení suverénních států. To znamená oprávnění navazovat a udržovat vztahy s jinými účastníky mezinárodních vztahů, právo účastnit se mezinárodních konferencí, právo uzavírat mezinárodní smlouvy, popř. získat status pozorovatele v některých mezinárodních organizacích. Jako patrně neznámější příklad tohoto typu nám může posloužit Organizace pro osvobození Palestiny, která vznikla v roce 1964 jako vrcholná politická organizace palestinského národa.

Mezinárodní organizace jsou nejpočetnějším subjektem současného mezinárodního systému. Jejich role jako institucionalizované formy mezinárodní spolupráce postupně narůstala, jak o tom svědčí i jejich početní růst od počátku XX. století. Jestliže počátkem našeho století počet všech tehdy existujících mezinárodních organizací nepřesahoval tři stovky, pak v současné době jich existuje již téměř pět tisíc a předpokládá se jejich další dynamický nárůst.

Mezinárodní organizace představují buď sdružení nejméně tří států nebo právnických či fyzických osob nejméně ze tří států usilující o plnění úkolů vyplývajících ze zakládající listiny orgány k tomuto účelu zřízenými. Proto lze jako základní členění uvést členění na mezinárodní organizace vládní – sdružují státy – a nevládní – sdružující jiné právnické a fyzické osoby. Jejich klasifikace je však širší. Podle rozsahu účastníků dělíme mezinárodní organizace na organizace univerzální, tedy takové, jejichž členy je většina států světa (Organizace spojených národů) a na organizace partikulární, jejichž členy je jen určitý počet států (Rada Evropy). Partikulární organizace pak můžeme ještě dále členit na organizace meziregionální, regionální a subregionální. Meziregionální organizací je kupříkladu Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO), sdružující

jak některé státy severní Ameriky (Kanada, Spojené státy), tak čtrnáct států západní Evropy. Organizacemi regionálními jsou nepochybně Evropská unie nebo také Organizace africké jednoty. Subregionálními např. Středoevropská dohoda o volném obchodu (CEFTA). Jiným kritériem mohou být úkoly, které má ta která mezinárodní organizace plnit. Jejich škála je neobyčejně široká, neboť to mohou být úkoly politické (OSN), politicko vojenské (Západoevropská unie-ZEU), ekonomické (Světová obchodní organizace), kulturní a osvětové (UNESCO), zdravotní (Světová zdravotnická organizace), apod.

Specifickým subjektem mezinárodního systému je v současné době Evropská unie sdružující patnáct států Evropy s výhledem na přijetí dalších evropských států včetně České republiky. Zvláštnost tohoto subjektu spočívá v tom, že není jen mezinárodní organizací, hospodářskou a politickou, ale že je zároveň i organizací nadstátního charakteru, nově se formujícím politickým celkem směřujícím k vytvoření sjednocené Evropy.

Jak bylo již uvedeno, členy nevládních mezinárodních organizací nejsou státy, ale právnické a fyzické osoby, jejichž zájmy a činnost přesahují hranice jednotlivých států. Jedná se o organizace sdružující politické strany (Světová internacionála), odbory (Mezinárodní konfederace svobodných odborů), církve (Ekumenická rada církví), představitele různých profesí (Mezinárodní federace filmových kameramanů), ekologická hnutí (Greenpeace), humanitární organizace (Mezinárodní výbor Červeného kříže), hnutí v oblasti ochrany lidských práv (Mezinárodní helsinská federace lidských práv), sportovní svazy (Světová automobilová federace), vědce (Mezinárodní asociace pro politické vědy).

Nadnárodní korporace jsou sice orientovány nepoliticky, působí v ekonomické oblasti, nicméně jejich aktivita která překračuje hranice jednotlivých států, se promítá i do mezinárodního systému. Vždyť například obrat takových velkých nadnárodních korporací jako General Motors, Exxon, Ford Motor, Royal Dutch/Shell, aj. převyšuje hodnotu hrubého domácího produktu nejen České republiky, ale i mnoha dalších států. Jejich ekonomická činnost přitom stále roste, a proto lze očekávat i jejich pokračující vliv na mezinárodní vztahy.

17.3 Faktory formující mezinárodní prostředí

Mezinárodní prostředí, v němž se setkáváme s aktivitou států a mezinárodních organizací je formováno nejen touto aktivitou subjektů mezinárodního systému, ale i řadou dalších faktorů, které můžeme nejlépe prezentovat v souvislosti s jejich systemizací.

Z časového hlediska jsou tyto faktory historické, současné a budoucí, přičemž toto členění vyjadřuje vztah mezi minulým, současným, popř. budoucím stavem mezinárodního prostředí. Prostorové hledisko dělí faktory formující mezinárodní prostředí na národní (vnitrostátní) a mezinárodní, které ještě dále rozděluje na místní, regionální, kontinentální a globální.

Jiná klasifikace vychází z objektivního a subjektivního charakteru těchto faktorů. Jako objektivní chápe faktory jako jsou podnebí, přírodní zdroje, území, tedy faktory vzniklé nezávisle na vůli člověka, jako subjektivní výkonnost ekonomiky a vědeckotechnický potenciál, vojenský potenciál, působení politických stran, zájmových skupin a veřejného mínění, tedy faktorů, které jsou formovány aktivitou člověka.

Na mezinárodní prostředí působí některé faktory jednak přímo s cílem toto prostředí ovlivňovat nebo dokonce formovat, jednak nepřímo. V tomto případě se jedná spíše o podmínky či předpoklady, jejichž působení na mezinárodní prostředí je méně dynamické. Obě skupiny faktorů se ovšem doplňují a jsou v jisté souvztáznosti.

Patrně nejtrvalejším faktorem podmiňujícím místo v mezinárodním systému je **území** jako pojmový znak státu, s nímž je bezprostředně spjata i přírodní bohatství a klima. Tzv. geografický determinismus absolutizoval tento faktor a interpretoval politické jevy jako jevy determinované výlučně tímto faktorem.

Skutečnost, zda se jedná o stát kontinentální nebo stát mající přístup k moři, zda se jedná o stát s rozlehlým územím nebo stát malý, zda má stát na svém území přírodní a energetické zdroje či je na svém území postrádá má vliv na jeho vystupování v mezinárodních vztazích, nicméně nelze tyto činitele přeceňovat. Nedostatek surovin může být nahrazen -